

Ljudski tednik

izhaja vsak petek
Uredništvo in uprava
Trst, Via Carducci 6

Leto I, številka 8

Trst 15. marca 1946

Cena 5.-lir

Ubijalcem tržaškega ljudstva

Zakaj tako nad narodom besnite?
Zakaj vznemirja vas, zakaj jezi
če on svobodno misli, govori?
Zakaj ga vi napadate, morite?

Mar ni bilo dovolj krvi prelite?
Mar nismo dali še dovolj ljudi?
Po novi krvi vam srce hlepi
in novih žetev še od nas želite.

Zaman besnite, zdaj nov čas prihaja,
prihaja neizbežen in gotov
in mi ne bomo več brezpravna raja.

Brez hlapcev spon, brez suženjskih okov,
podložni več nikdar, na zemlji rodni
živeti hočemo odslej svobodni!

Ciril Zlobec

STRELJALI SO V LJUDSTVO

Škedenj je tržaško predmestje; vanj vodijo široke, tlakovane ceste. Ko pa prideš do prvih hiš na griču, pozabiš, da si v velikem obmorskem pristanišču. Tramvaji in tovarne so ostale pod teboj; tudi velikih hiš ni več. Sprejmejo te majhni zasebni domovi in prava slovenska naselbina, s cerkvijo in trgovom na sredi. Mislil bi, da si v srcu Slovenije, da ni tam z južne strani širnega morja.

Pred hišami stoje še vedno ljudje, kot da nekaj čakajo. Pretežki so bili zadnji dnevi, da bi moglo življenje popolnoma v vsakdanji tir. Saj pridrvi lahko vsak hip zopet od nekod kamijon. Zastave še vedno voharajo na zvoniku — zakaj bi imele danes drug in drugačen pomen, kot so ga imele v nedeljo?

Strelj v množico...

Pričelo se je prav za prav že v soboto, ko so z naperjenimi brzostrelkami udrl v šolo in nasilno sneli zastave. V imenu demokracije. Sledovi izstrelkov so še v učilnici, v tleh.

Otroci so se prestrašeni razbežali, učiteljstvo je le s težavo mirilo preostale in jih branilo pred nasilneži; starši so prihiteli z dela, da jih čuvajo in protestirajo. Vse splošno ogorčenje in vznemirjenost. Odšli so in obljubili, da ne pridejo več. Bilo jih je malo; zato.

Popoldan so prišli v večjem številu. Da snamejo zastave z zvonika. Toda zvonovi so zadoneli v poplah in ljudstvo se je zbralo, da jih brani, svoje zastave. Razobešene na cerkvi, ki si jo je samo zgradilo.

Odšli so brez njih. In Škedenj se je veselil svoje zmage nad vsiljivci. Zvonovi so zapeli od radosti; zastave so ponosno vihrale dalje.

Pa je vendarle treba dokazati ljudstvu, da nima pravice izražati svoje volje. Čas je, da razume, da je vojna končana in da ga ne potrobujejo več. Naj ve, da so zdaj

poklicani drugi za to, da odločijo o njegovi usodi. Dati morajo konkretno vzgled prave demokracije.

Zato so prišli v nedeljo vojaški jeepi in civilna policija.

Ves Škedenj je v zastavah, slavolokih in napisih. Ni je hiše, ki ne bi odločno zahtevala, da hoče k Jugoslaviji.

Tudi nacifašisti so si zbirali najbolj zavedne kraje — kogarkoli zadeneš je pravi.

Kamijoni so se ustavili pred cerkvijo. Tako so prihajale še nedavno kazenske ekspedicije med naše ljudstvo, na svoje velike strateške pohode.

Zopet je zadonel plat zvona in ljudstvo se je zgrnilo pred cerkvijo, ker je slutilo, da bo moralo zopet braniti tisto, kar je branilo s krvjo vsa dolga leta.

Pred njim so bile zopet črne uniforme; morilne cevi so kot nekdanj grozile, bilo je vse kot nekdanj.

Prvi strelji so šli proti zvoniku; proti rdeči zvezdi, ki je visoko plapolala sredi ljudskih barv. Kak uspeh bi bil zadeti v polno... Toda plapolala je previsoko.

ČIGAVA JE KRIVDA?

Dne 13. marca je tov. Boris Kraigher, sekretar italijansko-slovenske antifašistične unije na tiskovni konferenci, na kateri so prisostvovali angleški, ameriški, sovjetski, francoski, poljski, češki in jugoslovanski zastopniki agencij in časopisov, podal sledečo izjavo:

V dneh, ko se nahaja pri nas medzavezniška komisija, ki naj predloži italijansko-jugoslovenske meje, je stvarno in objektivno poročanje svetovnega tiska o problemu Trsta in Julijske Krajine ter o dogodkih, ki se v zvezi s tem razvijajo, velike važnosti. Kot dopisniki svetovnega tiska prihajate iz dežel, ki so prav tako kot naša, odločno sodelovale v osvobodilni domovinski vojni. Prihajate iz Anglije, Francije, Sovjetske zveze. Združenih držav, Poljske, Češke in Jugoslavije, to je iz dežel, ki so prav tako porušene kot naša, ki objokujeja

Veliko lažje je zadeti v strnjeno množico. Rafali so zaropotali, sovražstvo si je dajalo duška.

Treba je dolgih stoletij in tradicij, da se povzpneš do tako kulturnega dejanja.

Ponosni zmagovalci so obrnili svoja vozila in se odpeljali.

Ljudstvo je ostalo samo s svojimi žrtvami in jim nudilo prvo pomoč. Nekaterim je ni bilo treba več nuditi. Tudi civilizacija je opravila svoje.

V Škedenju je zopet mir. Disciplinirano prenaša ljudstvo svojo bol, ogorčenje in užaljenost.

Tlak, ki ga je pordečila kri neupogljivih src, je posut s cvetjem. Zastave so v žalnih trakovih. Možje se vračajo na delo, žene k svojemu gospodinjstvu, otroci v šolo.

Vsi pa so še vedno na oprezu. Besede jih ne morejo več premotiti; dejanja vse preveč kričijo.

V Nürnbergu sodijo zločincem, ki so mučili in ubijali ljudstva. Med vojno.

V Trstu opravičujejo izvrške, ki ubijajo — v miru. Radi izobešene zastave.

milijone padlih borcev, milijone, ki so izgubili v nemških taboriščih, v Dachau, na Rabu itd. Kot taki boste lahko razumeli samozavest, odločnost in vztrajnost našega ljudstva, ko zahteva pravično rešitev in ko hoče dati mednarodni komisiji na razpolago vse sile, da ji omogoči ustvariti objektivno poročilo o stanju pri nas.

Na žalost moramo ugotoviti, da kljub tej povezanosti, ki nas druži iz pretekle skupne borbe in skupnega trpljenja, niso vsa poročila, ki prihajajo v svetovni tisk o položaju pri nas, točna. Zato bi vam rad dal nekaj podatkov o dogodkih zadnjih dni.

Zalostni dogodki v Škedenju so odprli vrsto težkih perečih vprašanj. Na žalost del tiska — čeprav zelo majhen — naseda zlonamernim klevetam. Nekateri krogi, ki jim ni v interesu mir, ki si žele neredov,

ki zločinsko izzivajo na vse nove in nove zločine ter na nova krvoprelitja, te klevete širijo v svet. Zavedam se ostrosti te trditve, vendar je na žalost točna. Ljudstvu očita, da je sovražno razpoloženo proti policiji, ki da se zato mora braniti. Enotnost in strnjnost zadnje stavke, mirna in dostojanstvena izvedba pogreba ter mogočne manifestacije za Jugoslavijo — vse to je dokazalo, da to ljudstvo ni nevarno nikomur, da je dovolj organizirano in samozavestno, da se ne da izzvati k izgredom. Nikomur se torej ni treba braniti pred njim.

To vprašanje postavljajo samo tisti, ki bi hoteli nadaljnje prelivanje krvi. Sistematično napadanje na slavoloke, zastave, slike maršala Tita, brisanje napisov, moremo smatrati samo kot izzivanje, ki naj kali dostojanstveni mir in red prebivalstva, ko manifestira svojo voljo po priključitvi k Jugoslaviji in zahteva svobodo za izražanje te volje. Dejstvo, da oni maloštevilni in težko kompromitirani krogi, ki se izjasnujejo za italijansko aneksijo Trsta, niso izobesili svojih zastav, je dokaz njihove slabosti in pomanjkanja njihove zasloblu pri tržaškem prebivalstvu. Ti krogi, ki jih tvorijo razne profašistične skupine, predstavljajo — in to je danes po dogodkih zadnjih dni vsakomur jasno — zares povsem neznatno manjšino. Prav zaradi te manjšine, zaradi izvajanja njenih namer, obstaja ta policija. To seveda ne more voditi drugam kot k nedemokratskemu izzivanju, ki gre v korist fašističnim provokaterjem.

Moramo ugotoviti, da razmere danes v coni A niso zavirljive vredne. Pričakovali smo od ZVU prijateljskega odnosa do prebivalstva. Doživljali pa smo stalno tendenco po obtoževanju tega prebivalstva, češ da je nepokorno, in po omejevanju njegovih pravic. Ni čudno, če je vzdušje naelektrizirano. Če prebivalstvo ve, da je vsa vojska v Trstu bila včeraj ob času pogreba in manifestacij v pripravljenosti z nabiti puškami in mitraljezi, je jasno, da to ne vodi k pomirjenju. To so vojaške grožnje proti neoboroženemu prebivalstvu. Če uradni komunikaciji zavestno potvarjajo resnico, to nujno ne vodi k pomirjenju vzdušja.

Če danes uradno zapirajo slovenske šole v Trstu kot represalija, ker je dijaštvo stavkalo, vprašamo, kaj je to drugega kot direktno, načrtno izzivanje k novim krvoprelitjem.

Ali ti ukrepi niso podobni temu, kar je slovensko prebivalstvo Trsta doživljalo v teku 25 letne italijanske okupacije?

Naše ljudstvo se je borilo za svobodo, si jo je priborilo in si je ne pusti več vzeti.

Nadaljevanje na 2. strani

OD TEDNA DO TEDNA

STALIN JE ODGOVORIL

Pri nas

× Julijska Krajina je sprejela medzaveznisko razmejitveno komisijo z zastavami, slavoloki, napisi in velikimi manifestacijami, s katerimi izraža ljudstvo svoje zaupanje v pravično rešitev vprašanja naše zemlje.

× Kot reakcija na to manifestacijo ljudske volje je prišel teror. Začeli so ga izvajati tisti, ki so po prvi svetovni vojni pošiljali na naše ljudstvo teroristične bande.

× To pot jim je služila civilna policija. Snemanje in trgiranje zastav z rdečo zvezdo, ustrahovanje ljudstva, požiganje in rušenje slavolokov, aretacije, mazaranje in uničevanje slovenskih in dvojezičnih napisov, vse to se je dogajalo ne samo v Trstu, ampak širom cone A. S temi dejanji so skušali šovinisti preprečiti, da bi prišla do izraza ljudska volja in resnično stanje v Julijski Krajini.

× Naše ljudstvo in naše oblasti so protestirale. PNOO za Slovensko Primorje in Trst, je dal izjavo, s katero odklanja odgovornost za dogodke, ki bi lahko nastopili, če bi se izživalno postopanje organov civilne policije nadaljevalo.

× Toda gonja proti vsemu, kar je slovensko in vsemu, kar je demokratično, se ni ustavila. Stopnjevala se je do oblik, ki jih je zmogel samo fašizem. V nedeljo 10. marca so fašistični organi civilne policije streljali v množico, ki je branila slovensko zastavo, na škedenjski cerkvi. Ubili so tovarišico Genzo Giovanno, mater treh otrok in tovariša Bonifacio Giorgia. Ranjenih je bilo 22 tovarišev in tovarišic. Vse to se je zgodilo 10 mesecev potem, ko so združeni narodi zmagali nad fašizmom.

× Odgovor ljudstva je bil veličasten. Gospodarsko življenje Trsta se je na mah ustavilo. Stavka se je razširila na Tržič, Gorico in manjše kraje. Povsod je ljudstvo protestiralo proti zločinu brez primere.

× Sovinistični krogi v Trstu so posegli po drugem sredstvu, ki je tipično za fašizem. Poslušali so se laži in obrekovanja. Skušali so naprtili krivdo ljudstvu, češ da je nekdo iz množice s strelom izžval incident. Pozivali so na konec stavke. Toda ljudstvo se ni dalo izzvati. Poziv CLN in julijskih sindikatov se je izjalovil.

× V torek, 12. marca se je 150.000 ljudi udeležilo pogreba žrtev. To je bil mogočen izraz žalosti in borbene volje našega ljudstva, da hoče mir, po tolikih letih borbe. Ves svet je pisal o tem.

× Tudi ljudstvo v Tržiču, Gorici, Kobaridu in drugih manjših krajih se je pridružilo protestu tržaškega prebivalstva.

× 12. marca o polnoči je bila splošna stavka prekinjena. Ljudstvo se ni odpovedalo nadaljnji borbi, da doseže garancijo, da civilna policija ne bo uporabljena v protiljudske namene.

× Medzavezniška razmejitvena komisija je imela takoj po prihodu sovjetskega delegata Gorašenka svoj prvi sestanek. V četrtek, 14. marca je obiskala vasi na Krasu. Povsod so jo pričakovale navdušene množice. Ustavila se je na Doberdolu in v Opatjemseju. Njeni člani so se pogovarjali z delegacijama vasi o življenjskih pogojih, o delu, udeležbi v narodno osvobodilni borbi, o življenju pod Italijo itd. Kamorkoli je komisija prišla, je naletela na enotno voljo prebivalstva za priključitev k FLR Jugoslaviji.

× ZVU je zaprla vse slovenske šole v Trstu, ker so se dijaki in profesorji pridružili stavki vsega ljudstva. Zopetno otvoritev šol je vezala na pogoj, da učenci in starši dajo obvezno izjavo. Zaprte so bile samo slovenske šole, čeprav so poleg slovenskih stavele tudi italijanske. Proti temu pristanskemu in poniževalnemu odloku so protestirali člani roditeljskega sveta. Tudi PNOO za Slovensko Primorje in Trst ter MOS za Trst sta vložila protestni noti.

Po svetu

× **Poljska.** Varšava je sprejela z navdušenjem maršala Tita, ki je na obisku v Poljski in Čehoslovaški. Potovanje maršala Tita v bratski državi potrjuje in utrjuje bratstvo med slovanskimi narodi, skovano v krvavi borbi proti nemškemu fašizmu.

× **Madžarska.** V Budimpešti so bila velika zborovanja in demonstracije pod geslom borbe za demokracijo in proti reakcionarnim spletkam. Demonstriralo je preko 300 tisoč ljudi. Množici so govorili zastopniki demokratičnih strank, ki so obtožili reakcionarne elemente, ki se skrivajo v stranki malih posestnikov, da ogražajo madžarsko demokracijo ter izpodkopujejo gospodarstvo dežele in mednarodni položaj, tik pred samo mirovno konferenco.

× **Čehoslovaška.** V svojem poročilu o zunanji politiki Čehoslovaške je minister za zunanje zadeve Jan Masaryk povdaril pomen skupne udeležbe Sovjetske zveze, Velike Britanije in ZDA pri reševanju mednarodnih problemov. O odnošajih Čehoslovaške do Sovjetske zveze je Masaryk med drugim dejal: Naši odnosi s Sovjetsko zvezo temeljijo na iskreni in globoki ljubezni našega naroda do ruskega naroda in na hvaležnosti za pomoč Rdeče Armade pri osvoboditvi CSR. Naša zveza s SZ je trajna, iskrena in stvarna in ne bo nikdar prišla v dvom.

× **Grčija.** Podpredsednik grške vlade Kafandaris, ki je voditelj grške napredne republikanske stranke, je odstopil in izjavil, da se njegova stranka ne bo udeležila volitev 31. marca. Grški politiki, ki zahtevajo preložitve volitev na poznejši datum, odstopajo eden za drugim. V zadnjih tednih je izstopilo iz vlade že 10 ministrov. Predsednik grške vlade Sofulis je izjavil, da je na njegovo zahtevo po odgoditvi volitev v Grčiji britanska vlada ponovila svojo trdno željo, da se volitve izvedejo določenega dne. Medtem je v Grčiji položaj vedno slabši. Stavke se vrstijo in teror tolp Ksitosov in EDES-a je vedno hujši.

× **Spanija.** Čeprav je preteklo skoraj eno leto odkar je bil poražen Hitler, podpornik fašističnega režima v Spaniji, se Franco še vedno drži na oblasti. Angleško-francosko-ameriška izjava ki obsodila Francov režim, je pripomogla k razkrinkanju Francove vlade, a mednarodni krogi jo smatrajo za premalo učinkovito. Angleški liberalni časopis News Chronicle piše: »Svet je pričakoval izjavo, ki bi prišla kakor iz trobent sodnega dne in zrušila Francovo Spanijo, namesto tega so dale tri velike sile, samo slaboten glas.« Spanski republikanski krogi se zbirajo v Parizu in pripravljajo novo vlado na podlagi široke narodne koalicije.

× **ZDA.** V mestu Savanna se je pričela mednarodna finančna konferenca, ki se bo pečala s problemom ustanovitve svetovnega sklada in svetovne banke, kot določa dogovor iz Bretton Woods. Konference se udeležuje 35 držav. Sovjetska zveza je poslala opazovalce.

× **Indonezija.** Pogovori indonezijskih in holandskih delegatov so se zopet pričeli. Medtem pa poročajo o novih izkrcanjih holandskih čet na Javi in o nemirih v Batavij in v okolici. Na otoku Cerebesu so se upre domačinske čete v holandski armadi. Vlada je morala poslati holandske čete, da bi jih pokorile.

Churchill se vzlic porazu svoje stranke (konzervativne) na zadnjih volitvah v Angliji, ni umaknil iz javnega življenja. Postavil se je na čelo svetovne reakcije. To je pokazal v dolgem političnem govoru dne 5. marca v Fultonu v ZDA. Njegov govor se je glasil nekako takole:

Na eni strani naj bo Sovjetska zveza, na drugi strani pa Velika Britanija in Amerika, ki naj se zoperstavijo sovjetski »ekspanziji«, katera baje ogroža svobodo anglosaksonske rase. Ta rasa se mora združiti v mogočno vojaško zvezo, ki bi bila v stanju zaustaviti s silo sovjetsko »ekspanzijo«. Treba je združiti »zapadne demokracije« (seveda pod hegemonijo angloameriške vojaške zveze) nasproti »vzhodnemu komunizmu«. Kajti po njegovem mnenju v vzhodnih državah Evrope ni resnične demokracije, temveč policijski režim. Vzor »svobojene Evrope« je seveda po njegovem Grčija.

Svetovno časopisje se je več dni zaporedoma pečalo s tem govorom. Svetovna javnost ga je sprejela neugodno. Zato se je tudi iz službenega mesta poudarilo, da je Churchill govoril samo v lastnem imenu in ne v imenu Anglije. Zamisel o angloameriškem bloku proti Sovjetski zvezi in ščuvanje na vojno se upira množicam delovnega ljudstva v Angliji, kakor drugje po svetu.

Churchillovo hujskanje je prišlo ravno v času, ko vsi narodi sveta vršijo napore, da bi ustvarili pravičen in trajen mir. Zaradi tega je generalisim Stalin v imenu države, ki je največ žrtvovala v borbi proti fašizmu, obsodil Churchillov govor kot grožnjo proti miru in varnosti. V pogovoru z dopisnikom »Pravde« je pokazal na pravi namen Churchillovega hujskanja in na njegovo ideološko sorodnost z rasistično teorijo Hitlerja, ker govori o vojaškem bloku angleško govorečih narodov. Toda »zelo malo je verjetno, da bili narodi, ki ne govore angleškega jezika in hkrati predstavljajo veliko večino svetovnega prebivalstva, pripravljene prenašati novo suženjstvo. Churchillova tragedija je v tem, da on kot trdovraten konzervativec ne razume te lahko razumljive in očitne resnice.«

Na trditve, da so države vzhodne Evrope le pod sovjetskim vplivom in da so v znatni meri podvržene naraščajoči kontroli »sovjetske strani, je generalisim Stalin odgovoril: »Ne smemo zgubiti z vidika dejstva, da je Nemčija vpadla v Sovjetsko zvezo preko Finske, Poljske, Rumunije, Bolgarije in Madžarske. Nemci so nas mogli napasti preko teh držav, ker so bile tu Sovjetski zvezji sovražno razpoložene

vlade. Kot rezultat nemške invazije je Sovjetska zveza utrpela nepopravljivo izgubo 7 milijonov ljudi. Z drugimi besedami povedano, so izgube Sovjetske zveze mnogo večje, kakor pa one Velike Britanije in ZDA. Možno je, da v nekaterih krogih žele pustiti v pozabo ogromne žrtve, ki jih je dala Sovjetsko ljudstvo, da je osvobodilo Evropo izpod hitlerjevskega jarma, toda Sovjetska zveza jih ne more pozabiti. Ali se more kdo čuditi, da si Sovjetska zveza, v svoji želji, zagotoviti si prihodnost, prizadeva, da si zagotovi v teh državah vlade, ki bodo napram njej lojalne? Kako je mogoče, razen če kdo ni blazen, takšne ukrepe in težnje Sovjetske zveze označiti kot ekspanzionistične tendence našega naroda?»

Na napad na demokracijo v teh državah pa je odgovor generalisima Stalina sledeč: »Ko je Churchill govoril o razvoju komunističnih strank, je povedal resnico. Vendar pa je treba omeniti, da ni bil točen. Vpliv komunistične stranke je narasel ne le v vzhodni Evropi, ampak skoraj v vseh evropskih državah, ki so bile podčasno fašistično vlado: v Italiji, na Madžarskem, v Bolgariji, Rumuniji in Finski, ali pa ki so bile pod nemško, italijansko ali madžarsko okupacijo, kakor Francija, Belgija, Holandska, Norveška, Danska, Poljska, Češka, Jugoslavija, Grčija, Sovjetska zveza itd. Razvoja komunističnega vpliva ni mogoče smatrati kot slučajnega. Sam po sebi je pojav, ki se razvija po naravnem zakonu. Vpliv komunistov se je povečal, ker so se komunisti v hudih letih fašističnega gospostva v Evropi pokazali kot lojalni in drzni partizanski borci proti fašističnemu režimu za svobodo ljudstev. V svojih govorih Churchill večkrat omenja preproste ljudi, ki žive v majhnih hišah, katere on s kretujo velikega gospoda potrpejla po rami in katerim zatrjuje, da je prijatelj. Toda te osebe niso tako preproste, kot bi se zdelo na prvi pogled. Te preproste osebe imajo svoja stališča, svoje politične ideje in vedo, kako se je treba obnašati. To so one osebe, ki gredo v milijone in ki so odstranile Churchilla in njegovo stranko ter glasovale za laburiste.

To je ljudstvo, milijoni preprostih ljudi, ki so se v Evropi odrekli profašističnim reakcionarjem in raje izbrali levičarske, demokratične stranke. Ljudstvo, ki je v delo komunizem, prekaljen v boju in njegov odpor proti fašizmu, je odločilo, da so komunisti visoko vredni njegovega zaupanja. Tako se je razširil vpliv komunizma po Evropi. To je zakon zgodovinskega razvoja.«

Naravno je, da Churchill ni naklonjen toku dogodkov in da je dal alarm ter se pri tem skliceval na silo. Niti po prvi svetovni vojni ni bil naklonjen uveljavljanju sovjetskega režima v Rusiji. Tudi tedaj je bil plat zvona in je organiziral ono vojaško kampanjo proti Rusiji, katere se je udeležilo 14 držav in ki je hotela preobrniti tok zgodovine.

In generalisim Stalin končuje: »Ne vem, če bodo Churchill in njegovi prijatelji uspeli organizirati po drugi svetovni vojni novo vojno kampanjo proti vzhodni Evropi. Toda če bi pri tem imeli uspeha — kar pa je zelo malo verjetno, lahko z gotovostjo trdimo, da bodo premagani, kot so bili pred 26. leti.«

Nadaljevanje s 1. strani.

CIGAVA JE KRIVDA ?

Danes ne zahteva nič drugega kot svobodno izražanje svoje volje. Z izobešanjem zastav hoče dokazati resnično etnično stanje okolice Trsta in tako olajšati delovanje medzavezniški komisiji.

Stavka je poleg drugega dokazala, da obstaja čvrsto edinstvo in bratstvo Slovencev in ogromna večina Italijanov v Trstu, dalje je pokazalo razumevanje večine italijanskega prebivalstva, da mu je zagotovljen ekonomski precvet samo v Jugoslaviji, ki je uresničila vse narodnostne pravice za manjšine. Zahtevamo svobodo zato, da lahko to argumentiramo in dokažemo. Hočemo tudi na tem področju pomagati in olajšati delo komisiji.

Kdo to ovira? Tisti, ki jim prihod komisije ni po volji, ker se boje stvarnega stanja pri nas, ker to stanje govori proti njim. Vse oviranje svobode izražanja volje je tako direktna provokacija, ki naj onemogoči tisto, kar pričakuje danes svet od medzavezniške komisije, ki se nahaja v Trstu.

Precej ostro sem moral govoriti o razmerah pri nas. Toda nič ne more biti dovolj ostro spričo prelite krvi našega neoboroženega mirnega in discipliniranega prebivalstva. Vi, ki ste doživeli vse to v času vojne in ki v vašo srečo danes svobodno v svojih državah prehajate na izvrševanje novih nalog obnove, mirno, brez skrbi in brez prelivanja krvi, boste razumeli naša čustva, ko padajo po tako težkih letih vojne in protifašistične borbe nove nedolžne žrtve.

In ljudstvo je odgovorilo

**Nove žrtve so se pridružile to varišem, ki so padli v borbi v hri-
bih. Isti zločinci, ki so morili za
časa osvobodilne borbe, so sedaj
umorili zveste sinove Trsta, samo
zato, ker so jasno in odločno iz-
razili svojo voljo po priključitvi k
Jugoslaviji.**

Takoj po policijskem zločinu je prebivalstvo ovilo razobešene ita-lijanske, jugoslovanske in sloven-
ske zastave z žalnim trakom. Po ulicah se je zbralo in se pogovar-
jalo o fašističnem načinu nasto-
panja civilne policije, ki jih spo-
minja na kazenske ekspedicije
terorističnih skupin, ki so v prvih
letih po prvi svetovni vojni stre-
ljale na prebivalstvo, ki ni hotelo
sprejeti fašističnega nauka.

Naslednji dan je bilo mesto
mrtvo, čeprav je bilo na ulicah
več ljudi kot po navadi. Potrži o-
brazi so izražali veliko ogorčenje
nad zločinom.

Stavki se je odzvalo vse mesto.
Vse je bilo zaprto. V dopoldanskih
urah je zajela stavka vso cono A
v Gorici, Miljah, Tržiču in drugih
manjših središčih se je gospodar-
sko življenje ustavilo. Dan je po-
tekkel mirno in brez incidentov.
Ljudske množice so še enkrat do-
kazale politično zrelost, čeprav so

nekateri reakcionarni elementi
skušali izzivati. Vodilni odbor
splošne stavke je izdal tržaškemu
prebivalstvu proglas, v katerem je
ugotovil, da je bila vojaška upra-
va že večkrat opozorjena na ne-
varnost, ki jo predstavlja civilna
policija, kamor se zatekajo reak-
cionarji in fašisti — toda zaman.

CLN se je farizejsko poklonil
mrtvim in je naprtil krivdo ljud-
stvu. Pozval je na nadaljevanje
dela. Toda tudi drugi dan je bilo
mesto mrtvo. Šele nekaj ur pred
pogrebom je oživel. Iz vseh mest-
nih predelov in predmestij so se
zgrinjale velike množice, da izka-
žejo poslednjo čast žrtvam. Žalni
sprevod se je začel premikati. Na
čelu je mala deklica nosila križ,
spleten iz svežih zvončkov. Sledili
so partizani in garibaldinci z za-
stavami. Za njimi so nosili 250
vencev raznih organizacij in usta-
nov. Za krstama se je razvila mo-
gočna množica ljudstva. Na trgu
pri Sv. Jakobu in v bližnjih ulicah
smo videli, koliko nas je. Tam smo
se poslovili od tovarišice Genze in
tovariša Bonifacia.

Morje ljudi se je spremenilo v
veletok, ki se je zlil po tržaških
ulicah. Množica je bila prežeta z
enim hotenjem: povedati svetu,
da smo siti krivic, ponižanja in

sužnosti. Da hočemo, da se ures-
niči to, za kar smo se borili, da ho-
čemo Jugoslavijo.

Kdor je gledal te silne množice,
je moral čutiti, da v Julijski Kra-
jini ni več poštenega Slovenca in
Italijana, ki ne bi razumel, da le
priključitev k Jugoslaviji lahko
reši ljudstvo podobnih krivic. Vo-
lja po priključitvi k državi, kate-
ri zemljepisno, gospodarsko in na-
rodnostno pripadamo, je 12. marca
le še bolj narasla v silni, nepre-
magljivi plaz ljudske volje.

ŠTEVILNI ZA SVOBODO	
MRTVIH:	
PADLIH PARTIZANOV	17
TALC	3
V ZAPORU	10
V INTERAKU	8
POGREŠANIH	3
PARTIZANOV	1
INTERBRANJEV	1

Obisk v goriškem zdravilišču

Nekdo je narahlo potrkal na vrata moje
sobe v goriškem zdravilišču.

«Naprej... Nič.

Potrkal je še enkrat.

«Naprej, prosim!»

Slišala sem, kako je nekdo obotavljaje
prišel za kljuko, toda vstopil ni.

«Naprej!» sem rekla ponovno s svojim po-
jemajočim glasom.

Tedaj so se vrata sunkoma odprla in na
pragu se je pojavila žena, oblečena v čr-
nino in s črno ruto na glavi, zavezano na
tilniku, kakor si jo zavezujejo Primorke.

V prvem hipu sva bili obe kot prikovanl,
gledali sva se brez besed. Potem pa se je
sprostilo iz mene: «Ti si, mama iz Brj!
In naredila si tako dolgo pot?»

«Nisem si upala vstopiti, ker nisem bila
prepričana, da si v tej sobi. In nerodno mi
je bilo, da bi motila koga drugega.»

Dvignila sem se, da bi jo pozdravila z
obema rokama, kakor pozdraviš človeka, ki
ti je neizmerno drag.

Poljubila me je na čelo. Jaz pa sem se
zazrla v njene oči, ki so se smejale od ne-
dopovedljive sreče. Razlivala se je preko
njene od sonca in burje ožganega obraza
in ga delala lepšega, tako čudovito lepšega.

Sedla je kraj mojega ležišča. V roki je
držala polno papirnato vrečko. Odkrila jo
je in rekla: «Češnje sem ti prinesla, dru-
zega nisem imela. To so naše prve češnje,

ki so dozorele v svobodi. Poglej, kako so
lepe in debele! Drevje jih je tako polno,
da se kar šibi od njih. Letos so bogato obro-
dile kot že dolgo, dolgo ne, kakor da bi ve-
dele da bomo imeli toliko partizanov.»

«Sedaj, mama, ste srečni, kaj? Vsi vaši
in naši napori le niso bili zaman!»

«Ne, niso bili zaman in srečni smo. Tako
smo srečni! Te naše sreče ni mogoče izra-
ziti, še doumeti je ni lahko. Doumemo jo
samo mi, ki smo čakali nanjo skoro sedem
in dvajset let. Nisem mogla več strpeti do-
ma, morala sem na pot, da vidim našo svo-
bodno Gorico. Vedno sem vedela in tudi v
najtežjih dneh, ko so fašisti vkorakali v
Ljubljano in ko nam je Mussolini zagrozil,
da nas bo strl pod peto rimskega skornja
sem verjela in bila prepričana, da bomo
doživeli naš največji praznik, ako se bomo
uprli...»

«In za doživetje tega največjega praznika
si vpregla v delo vso svojo družino in še
sebe,» sem jo prekinila.

«Jaz in moji otroci nismo storili nič dru-
gega kot svojo sveto domovinsko dolžnost.
Srce in vest sta nam to narekovala. Ali
veš, da sta se vrnila moja najmlajša si-
nova, za katera smo bili prepričani, da ju
ne vidimo več. Prišla sta po petih, šestih
letih v domovino in vrnila sta se kot Titova
borca. V četiri armadi sta sodelovala pri
osvobojevanju Trsta. Mlajši je kot pilot mno-

gokrat lelel nad našo vasjo. Rad bi nas
pozdravil in nam dal znamenje, da je še
živ, pa se ni upal. Lahko bi njegovo sporo-
čilo zanesel veter v okupatorjevo postojan-
ko. Le za dobro uro sta bila doma, toliko
da smo ju videli. Mnogo dela imajo in se-
daj ni čas za dopuste. Ze to je dosti, da
sta mi ostala; že to je dosti. Veš, v teh
dneh mnogokrat mislim na vas vse, ki ste
prihajali k nam. Preštavam vas in si v du-
hu slikam obraze onih, katere ne bomo
nikdar več videli. Nikolaja so ujeli. Pravijo,
da je moral kopati sneg v samih kratkih
hlačkah in v največjem mrazu. Zbolel je
na pljučnici in umrl. Mihajla so ustrelili
Nemci na Vitovljah. Rastjo so zaklali četni-
ki tik preden so pobegnili. Sami lepi, nfladi
ljudje so bili to. Ljubila sem jih kot svoje
lastne otroke.»

Nenadoma je utihnila. Nekaj trenutkov sva
obe molčali in razmišljali.

«Se to ti imam povedati,» je povzela
znova, «da tudi našega župnika ne bo več
nazaj. Četniki so ga zadnji dan umorili in
vrgli v Vipavo. Pred tednom dni so ga po-
tegnili iz vode. Ne bi vedeli, da je on, če
ga ne bi domači spoznali po obleki. Nič
več nam ne bo govoril o Gregorčiču in o
tem, kako moramo ljubiti svojo zemljo. Da,
ta naša zemlja! S krvjo svojih najboljših
ljudi in s svojo voljo smo pribili in
zapečatili pravico do nje. Nihče več nam je
ne more odvreči. Kdorkoli bi poskusil, bi
naletel na odpor, neizprosni odpor nas
vseh.»

«In ti bi zopet vstajala po trikrat v noči,

ko bi partizani potrkali na vrata vaje hiše.
In hitro bi postavila kotel, da jih nasitiš. Če
bi ne bilo pri hiši praška koruzne moke,
bi jo pričarala, da ne bi šli lačni od tebe.
V zadnjem trenutku bi pomagala nositi ar-
hive v bunker in bi ostala sama doma, ko
bi sovražnik vdrl v vas. In stala bi pred
njim, kakor da tebi naš boj nič ni mar,
kakor da ničesar ne veš!»

«Da, vse to in še več: prišla bi še puško
v roko in bi jo namerila v prvega, ki bi se
upal dotakniti naše lastnine.»

V pripovedovanju se ji je razžarel obraz,
v očeh je ugasnil smehljaj sreče; priprav-
ljenost na neizprosno in odločno borbo se
je sedaj izražal v njih.

«Mnogo sem zamudila,» je z vzdihom re-
kla. «Nič več se ne smem obotavljati, mo-
ram naravnost domov. Mnogo, mnogo dela
je doma. Posaditi moramo prav vsako kr-
po zemlje, da ne bo nihče trpel lakote, in
na trte moramo paziti, da bomo lahko za-
lili našo svobodo.»

Naglo je vstala s svojega sedeža.

«Ne bodi huda, če me ne bo več k tebi,
saj veš, da se ne morem odtrgati. Dekleta
pa bodo večkrat prišla in ti prinesla češeni.
Skoraj se pozdravi in me sama poišči na
Brjah, mi je rekla ob slovesu.

Da, mama, ne bo več dolgo, ko te bom
obiskala v tvoji hišici na naših sončnih
Brjah. Ko bom prišla, se bom najprej za-
gledala v tvoje oči. Rada bi našla odsev
sreče in zmage, ki je bil v njih tisto maj-
niško jutro.

JOHN

V soncu so se lesketala bela padala in so postajala vse večja. Sedem... osem... devet...

Partizanska patrola je opazovala, kako zanaša veter ponesrečene letalce.

»Enega homo rešili«, ugotovi vodja patrole.

Partizan Marko, ki je poznal dobro svoja Brda, je podvomil: »Presneto homo dirkali, pa še ne vem, kdo bo prej pri njem, mi ali Švabi.«

In že so partizani v diru. Tečejo, tečejo in se ozirajo za padalom. Drugekrat so partizanske patrole hodile v to smer bolj oprezno. Brda so se spuščala v Furlansko nižino in tam doli na robu Brd je sovražna postojanka. Sedaj so pozabili na nevarnost: pred seboj vidijo le belo padalo. Čisto nizko je že in ko so se pognali v klanec, jim je padalo izginilo izpred oči. Tekli so vkreber, med trtami, sopihali, a odnehali niso. Zavest, da dirkajo iz nasprotne strani Švabi, jim je vlivala neizčrpno moč.

Spet so zagledali padalo. Viselo je z enim robom v vejah drevesa, z drugim se je dotikalo tal. Toda letalca niso opazili. Pač pa je opazil on nje. Izmotal se je iz padala in ko jih je zagledal, je skočil za deblo. Pričakal jih je s pištolo v rokah.

»Strela! Ta pa je nevarna«, je zasopihal Marko, ko ga je zagledal. Partizani so obstali. Toda vsak hip je dragocen. Vodja patrole bliskovito razmisli: »Ostanite tu, mi grem sam nasproti.«

Letalec pa stoji še vedno za drevesom: sila nezaupljiv je. Partizani so bili vsi v nemških uniformah. Zadnjič, ko so uničili poln kamijon Nemcev, so se preoblekli in odvrkli svoje raztrgane cape. Vodja patrole je odložil brzostrelko. Šele tedaj je letalec razumel, povesel pištolo in stopil izza drevesa.

Vodja patrole je že pri njem. Letalec se zazre v rdečo zvezdo na titovki in spregovori veselo: »Tito, Tito!«

Če bi se partizanu ne mudilo, bi videl, kako se je padalcu razlilo zadovoljstvo po obrazu in kako so se mu zaiskrile oči. Tako pa ga je le zgrabil za roko in ga potegnil za seboj v dir. Letalec je razumel, da ni še popolnoma na varnem. Vodja patrole, ki je mimogrede pobral brzostrelko, je bil kmalu s tovariši v grapi in čez cesto. Toda dirka ni prenehala. Bližalo se je brnenje motorja. Švabi so tu!

»Marko, vodi naprej; vidva pa križta umik!«, poveljuje vodja patrole.

Rafal, drugi rafal; s ceste švabski odgovor. Streljali so in se umikali. Švabi so odnehali, kajti partizan Marko pozna dobro svoja Brda in ve, kako se izmažeš iz neprijetne situacije.

Zvečer so sedeli v Markovem domu. Sedaj so se že dobro spoznali in pobratili. Briška rebula jim je razgrela lica in bili so zelo zgovorni, četudi je bila edina beseda, katero so razumeli vsi Tito. John, tako se jim je predstavil rešenji vojni tovariš, je vzel Marku njegovo titovko in si jo posadil na glavo; svojo kapo pa je dal Marku. Partizani so prepevali in ko so zapeli: »Daleč zdaj so domači kraji...«, je John pritegnil v svojem jeziku. Ta pesem je ostala edina točka vsega nadaljnjega pevskega programa tega večera.

Johna so spremljale rdeče zvezde vso dolgo pot, ki jo je prehodil preko slovenske zemlje. Zavedal

se je, da ni prehod preko Soče lahka stvar in tudi proge je bila stvar tvegana. Toda John je bil miren in čutil se je varnega, kajti v rdeče zvezde je imel silno zaupanje. Nosil je rdečo zvezdo tudi v svoji listnici. Izprosil si jo je od Marka, ki mu jo je rad odrezal s svoje titovke. Saj so mu briška dekleta takoj našla drugo.

John se je vrnil v svojo domovino in gotovo je tam kazal srečni materji in svojemu dekletu rdečo zvezdo — svoj talisman.

Tudi Marko se je vrnil domov. S tovariši je osvojil Gorico in mičil zadnje sovražne bunkerje na domačih tleh. Sedaj se je vrnil v svojo rodno vas, da bo pomagal graditi, obnavljati. Priden je Marko. Dela in misli na sončno bodočnost svojih dragih Brd. Včasih pa se mu zmračijo čelo; preneha z delom in njegov pogled splava preko Brd. »Tudi smo se s tovariši borili, tu so mi padali prijatelji, tam nad ono cesto sem bil ranjen. Ne bo vse to zaman?«, mu zaglođa črv dvoma v srcu. Potem se še ozre na vas: tam stoje ruševine.

FRANCE VODNIK

Primorska in slovensko slovstvo

Ozemlje, na katerem pebivajo Slovenci, je bilo v prejšnjih časih nasilno razdeljeno na več pokrajin, kakor so Štajerska, Kranjska, Koroška, Primorska itd. Toda narod, ki se je zavedal svoje skupnosti, je zmerom hrepenel po združitvi. Ta težnja se je zlasti močno pokazala že v minulem stoletju v ideji in programu Zedinjene Slovenije.

To prizadevanje pa je našlo izraza tudi v naši književnosti. O tem pričajo ne samo veliki prispevki posameznih pokrajin k naši narodni književnosti. Pisatelji iz teh pokrajin so se vedno zavedali, da so člani slovenskega naroda. To so pokazali tako v prizadevanju, da ustvarijo enoten književni jezik, kakor tudi v poudarjanju ideje na rodne skupnosti.

O tem priča posebno tudi delež, ki ga imajo v slovenskem slovstvu pisatelji iz našega Primorja.

Malokateri del slovenskega ozemlja je tako bogato zastopan v naši književnosti kakor naše Primorje, to je Kras, Goriška in Beneška Slovenija. Začetki naše književnosti na tem ozemlju so sicer skromni, vendar pa že zelo stari. Tukaj so nastali nekateri naši najstarejši literarni spomeniki. Čedadski evangelij iz 5. ali 6. stoletja je latinski rokopis, v katerem so na robu napisana imena slovenskih romarjev. Pravnega značaja je čedadski rokopis iz l. 1497; rokopis obsega seznam ustanovnih maš bratovščine sv. Marije v Črnujcu. Jezik je beneško-slovenski, dasi je napisal večino rokopisa čakavski Hrvat. Goriški rokopis iz l. 1551. so slovenski molitveni obrazci in načrt slovenske pridige, napisane na prvih in zadnjih straneh latinske knjige. Iz iste ga časa se omenjajo tolminske narodne pesmi, a Gorica se omenja v zgodovini naše ga nižjega šolstva že v 15. stoletju.

Reformacija in protireformacija

Nasprotno pa se Trst omenja v dobi reformacije, saj je tam nekaj časa bival Primož Trubar, pomočnik in učencec tržaškega škofa Petra Bonoma. Iz Vipave pa je bil doma Boštjan Krelj. Trubarjev pomočnik in naslednik v vodstvu slovenske protestantske Cerkve. Krelj je pisal v tistih časih najboljšo slovensčino.

V dobi protireformacije pa je izšla v Vidmu drobna slovenska knjižica Italijansko-slovenski slovar, ki ga je izdal fra Gregorio da Sommaripa. O pisatelju vemo le, da je prišel kot dijak l. 1600 iz Rima v Devin, kjer je vstopil v red služabnikov Marije Device, tako imenovanih servitov. Spomin nanj nam je ohranjen v pesnitvi z naslovom Sholar iz Trente. Razen tega, da vsebuje laško-slovenske pogovore, je pomen

Na tisti hiši, v kateri je zgorelo nekaj njegovih sovaščanov, blesti velika rdeča zvezda. Pogled nanjo mu razprši sive misli. Krepko stisne motiko in se zakoplje v delo.

Oni dan ga je pri delu v vinogradu zmotilo brnenje motorja. Spoznal je ropot: tanki so. Ustavili so se pred pogoriščem, očrnelim grobom njegovih sovaščanov. Čuje streljanje in smeh. Marko ne ve, kaj bi to pomenilo; steče med trtami k cesti. Tedaj so tanki že zopet ropotali po cesti. Stal je na parobku in začudeno strmel v tanke. Streljali so v rdečo zvezdo; spoznal je to po odkrušenem ometu, po belih lisah v rdeči zvezdi. Tankist na prvem tanku je opazil Marka in njegovo onemoglo osuplost. Zabavala ga je in z veselim glasom je poklical tovariša z drugega tanka.

»John...«
Drugi besed Marko ni razumel. »John, John«, mu je odmevalo v ušesih, mu bilo v srcu, mu pritiskalo na sence.

Stal je nepremično, zravnan na parobku. V obraz so se mu zarisale ostre poteze; roka mu je krčevito stisnila motiko prav tako, kot nekoč v zasedah brzostrelko...

D. L.

osebno prve polovice preteklega stoletja na Goriškem. Bil je ljudstvu vodnik, svetovalec in učitelj. Kot kanonik v Gorici je izdal več zbirk pesmi poučnega in verskega značaja. Njegove pesmi pa so večinoma prevedene iz nemščine. Zanimivo je, da je prevedel Schleglov sonet na Marijo, ki je prvi slovenski sonet. Stanič je pomemben tudi kot organizator šolstva, razen tega je v Gorici odprl knjigarno in širil slovenske knjige. V tuini pa je znan kot turist, ustanovitelj gluhoemnice in društva proti trpinčenju živali. Prvi je cepil proti osepnicam (kozam) in poučeval telovadbo, ter je bil v tistem času najodličnejši kulturni delavec na Goriškem. Iz njegove šole so izšli politik, časnikar in nabožni pisatelj Andrej Marušič, doma iz Štandreža pri Gorici, jezikoslovec in zgodovinar Štefan Kocjančič iz Vipave, dr. Fran Močnik, znan zaradi svojih matematičnih knjig, in Matija Vrtovec, ki je pisal najlepšo slovensčino v razpravah o rimstvu, o kmetijstvu, in pridigah ter občni zgodovini. Med temeljnimi kulturnimi delavci iz Beneške Slovenije pa je znan Peter Podreka.

Društva in časopisi

L. 1848. pomeni za književni razvoj na obali Jadrana in ob begrovih Soče začetek nove dobe in živahnije delavnosti. V tej dobi je nastalo mnogo društev, ki so prirejale različne »besede« (družabne prireditve). Takaj društvi sta bili tudi »Slavjansko bralno društvo« v Gorici in »Slavjansko društvo« v Trstu. Tudi liste so začeli po letu 1848. ustanavljati. L. 1850. je začel izhajati v Trstu Jadranski Slavjan, 1866. ravnotam Ilirski Primorjan. dalje Jadranska Zarija, Edinost, ki je postala pozneje dnevnik ter je izhajala do l. 1928. ko je bila nasilno ukinjena, Slovenski delavec itd. V Gorici pa so izhajali Umni gospodar, Domovina, Soča, Glas, Narod itd. Razen tega so izhajali mesečniki, revije in zbirke kakor Cvetje iz vrtov sv. Frančiška, Goriški letnik, Slovanska knjižnica, Svetovna knjižnica, Knjižnica za mladino itd. Od 1860. leta so budile narodno zavest tudi čitalnice.

Goriški slavček

Najvažnejši goriški pesnik je Simon Gregorčič, ki se je rodil 15. oktobra 1844. na Vrsnem pri Kobaridu pod Krnom. Studiral je v Gorici gimnazijo in bogoslovje in se l. 1864. prvič oglašil v Janžičevem Glasniku, ki je izhajal v Celovcu. L. 1867. je per novo mašo na Libušnjem in bil nastavljen za kaplana v Kobaridu, kjer je ustanovil čitalnico. V tem času je ustanovil Josip Stritar Dunajski Zvon, v katerega je Gregorčič pridno pisal. Iz Kobarida je bil prestavljen v Rifenberk, kjer je bival nat osem let. Nato je šel v pokoj za pol leta in potem nastopil službo kot vikar na Gradišču. L. 1882. je izdal svoje Poezije, ki so že tri leta nato doživlele drugo izdajo. L. 1888. je izšel drugi zvezek in l. 1902. tretji zvezek. Gregorčič je umrl v Gorici 24. novembra 1906. Dve leti po njegovi smrti je izšel četrti zvezek Poezij, ki jih je izdal Ksaver Meško.

Z Gregorčičevo pesmijo se je oglasila v našem slovstvu obsejna skupina, ki je bila dotlej v liriki nema. če izvzamemo Staničevo pesem. Gregorčiča navdaja hrepenenje po duhovnem in narodnem preporodu kakor druge slovenske pesnike 19. stoletja. V Gregorčičevi pesmi se zrcali brezmejna ljubezen do rodnega ljudstva in njegovega jezika, misel na popolno zlitje z ostalimi slovenskimi rodovi in vseslovanska misel na rešitev v kulturni in politični zvezi z južno slovanskimi narodi.

Z njim in ob njem je rasel tudi Josip Pagliaruzzi-Krilan, Gregorčičev prijatelj in rojak iz Kobarida. Umril je še mlad kot odvetniški pripravnik. Sprva je po Stritarjevem in Gregorčičevem zgledu pisal v Zvon lirске pesmi; pozneje pa je pesnil le pripovedne pesmi: balade in romance v narodnem slogu. Pod vplivom bojev na Balkanu zoper Turke so nastale balade, ki opovajo tragično borbo balkanske raje. V starejšo jugoslovansko zgodovino je segel s svojo najlepšo balado Smrt carja Samuela.

Posebno krepko postavbo s Krasa predstavlja »kladivar« Anton Mahnič, ki je v drugi polovici minulega stoletja zelo vidno posegal v naše literarno in vobče javno življenje. Doma je bil iz Kobdilja pri Štanjelu, bil je bogoslovni profesor v Gorici in pozneje škof na Krku. Posebno je znan kot izdajatelj Rimskega katolika, v katerem je priobčeval bolj filozofske kakor estetične ocene slovenske književnosti. Zlasti je ostro, a tudi krivično sodil našega »goriškega slavčka« — Simona Gregorčiča.

Tej starejši generaciji pripada še Alojzij Carli iz Tolmina, ki se je uvedel z zgod-

Polet v 18. stoletju

Kakor drugod po Slovenskem pa se je pričelo tudi na Primorskem literarno delo v večjem obsegu v 18. stoletju. Cerkveno slovstvo sta gojila n. pr. Pavel Francišek Klapše iz Kostela in Josip Cusan. Prvi je priredil katekizein, drugi poleg katekizma latinsko-slovensko knjižico za pripravo na smrt. Posebno pa je omembe vreden literarni mentor naših preporoditeljev baron Žiga Zois, ki je sicer postal središče literarnega življenja v Ljubljani, a je bil rojen v Trstu. Po očetu je bil sicer italijanskega, po materi pa slovenskega rodu.

Po reformah Marije Terezije in Jožefa II. se je začelo razvijati narodno šolstvo tudi na Primorskem. Zaradi ljudskega odpora proti nemškemu jeziku je l. 1777. izdala dvorna pisarna nalog da se knjige za trivijalke poslovenijo. Tako som dobili prve slovenske šolske knjige in narodna zavest se je začela buditi.

V tej dobi se je rodil v Bodrežu ob Soči Valentin Stanič, ki je postal najznačilnejša

